

ФОРМУВАННЯ SOFT-SKILLS ЯК КОМПОНЕНТА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ У КОНТЕКСТІ ОНЛАЙН-ОСВІТИ

SOFT SKILLS FORMATION AS A COMPONENT OF PHILOLOGY STUDENTS' PROFESSIONAL COMPETENCE IN THE CONTEXT OF ONLINE EDUCATION

Стаття присвячена дослідженню структури професійної компетентності студентів філологічного профілю у закладах вищої освіти. Формування професійної компетентності студентів, безумовно, є пріоритетною метою їх підготовки у системі вищої освіти, адже сучасний фахівець, зокрема філолог, повинен бути готовим до науково-дослідницької, організаційно-управлінської, проектної та прикладної діяльності у власній професійній сфері.

Автор зазначає, що нині поняття «компетентність» набуло інституційного характеру, а отже, розглядається як своєрідний показник рівня професійної підготовки та потребує постійного вдосконалення. Готовність студентів до професійної діяльності, на думку автора, полягає не лише у володінні фактичними знаннями, але й у здатності до креативного та критично мислення, роботи у команді, тобто використання soft skills.

Проведений аналіз нормативних документів щодо підготовки філологів у закладі вищої освіти дозволяє стверджувати, що сучасні стандарти вищої освіти потребують вдосконалення у світлі вимог XXI століття. У роботі висвітлено результати опитування серед філологів-практиків, яке доводить, що у своїй професійній діяльності респонденти досі орієнтуються на базові знання та цінності, натомість важливі у XXI столітті soft skills відходять на задній план. Тож автор також акцентує увагу на необхідності введення до переліку компетентностей окрему групу із soft skills.

У статті виділено перелік гнучких навичок, які є необхідною складовою частиною професійної компетентності філолога, таких як: комунікативні навички (здатність взаємодіяти із соціумом, встановлювати контакти, працювати в команді тощо), саморегулятивні навички (здатність до тайм-менеджменту, рефлексії тощо), когнітивні навички (здатність критично та креативно мисли, аналізувати інформацію тощо) й управлінські навички (здатність керувати та бути лідером). Також зазначено, що усі перелічені вище навички можуть бути успішно сформовані за рахунок поєднання онлайн та оффлайн форматів навчання, зокрема засобами перевернутого навчання, що стало популярним у часи пандемії.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, студент-філолог, soft-skills, онлайн освіта, перевернуте навчання.

The article is devoted to the study of the structure of philology students' professional competence in the higher-educational institutions. Students' professional competence formation, of course, is a primary goal of their training in higher education system for the reason that a modern specialist, philologist included, must be ready for research, organizational and administrative, project and applied activities in their own professional field.

The author notes that today the concept of "competence" has acquired institutional nature, therefore it is considered as a kind of indicator of the level of training and requires constant improvement. The students' readiness for professional activities, according to the author, lies not only in the mastering factual knowledge, but also in the ability to think creatively and critically, be ready for team-work, i.e. the usage of soft skills.

The analysis of normative documents on the training of philologists in higher-educational institutions allows us to state that modern higher education standards need to be improved in view of the 21st century requirements. The paper highlights the results of a survey of practicing philologists, which proves that in their professional activities, respondents still focus on basic knowledge and values, while important in the 21st century soft skills fall into the shade. So the author also emphasizes the need of including soft skills in the list of competencies as a separate group.

The author identifies a list of soft skills necessary for a philologist's professional competence: communication skills (ability to interact with others, establish contacts, work in a team, etc.), self-regulation skills (ability to manage time, reflection, etc.), cognitive skills (ability to think critically and creatively, analyzing information, etc.) and management skills (ability to be a leader, manager etc.). It is also noted that all the mentioned above skills can be successfully formed through a combination of online and offline learning formats, including flipped learning, which has gained considerable popularity during the pandemic.

Key words: competence, professional competence, student-philologist, soft-skills, online education, flipped learning.

УДК 378.147:81:004.031.4
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/34-2.13>

Климович Ю.Ю.,
викладач кафедри міжкультурної комунікації та прикладної лінгвістики
Житомирського державного
університету імені Івана Франка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У XXI столітті процеси глобалізації стрімко охопили усі сфери людської діяльності, у т. ч. сферу вищої освіти, проте світова пандемія диктує свої умови: поступовий перехід у цифрове освітнє середовище, нові вимоги на ринку праці, збільшення індивідуального навантаження, потреба у

чіткому формулюванні власної траєкторії професійного розвитку – ці фактори спонукають науковців до переосмислення змісту підготовки фахівців, зокрема філологів. Варто зазначити, що філолог у широкому розумінні – це не лише перекладач чи вчитель, це людина, яка вивчає мову і літературу певного народу, обізнана з його культурою та є

ретранслятором останньої у суспільстві. Тож важливим кроком у підвищенні затребуваності професії філолога на ринку праці є вдосконалення та розширення структури його професійної компетентності.

По-перше, філолог повинен володіти здатністю не лише аналізувати мовну систему, але й прогнозувати її зміни у світлі діджиталізації мовного середовища (зміни типів текстів, видів інформації та її носіїв тощо). По-друге, швидкі темпи розвитку суспільства та поява нових професій, пов'язаних із мовою та комунікацією, ускладнюють прогнозування змін у структурі професійної компетентності філолога. Така тенденція пов'язана з тим, що відбувається орієнтація на традиційні сфери, у яких працюють фахівці з філологічною освітою: переклад, викладання, журналістику, маркетинг тощо.

Таким чином, структура професійної компетентності філолога потребує вдосконалення відповідно до вимог часу, адже акцент переноситься із примітивної передачі знань із предметної галузі на формування особистості та її професійного світогляду. Особлива увага також приділяється здатності фахівця працювати в онлайн-середовищі, де нині сконцентрована велика кількість професійно значущих знань. Крім того, за період пандемії майже усі роботодавці пристосувалися до дистанційного формату роботи, що сприяє рівним можливостям працевлаштування для усіх незалежно від фізичних потреб або місця проживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різні аспекти формування професійної компетентності філолога відображено в дослідженнях багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців (Т. Комарницька, С. Гончаренко, С. Сисоєва, В. Тернопільська, О. Дерев'янка, С. Вітвицька, І. Зимня, А. Маркова, В. Введенський, М. Малдер (M. Mulder), Дж. Равен (J. Raven), Дж. Петтіс (J. Pettis) та ін.). Питанням компетентнісного підходу у професійній підготовці фахівців присвячені роботи таких авторів, як Н. Бібік, А. Хуторський, О. Пометун, Л. Ващенко, О. Дубасенюк, О. Овчарук, Р. Пастушенко, О. Савченко, Дж. Мастерс (G. Masters) та ін. Особливості формування професійної компетентності за умов онлайн-освіти досліджували Н. Ничкало, В. Кремень, Т. Пушкар, В. Биков, О. Рогульська, М. Годфрі (M. Godfrey) та ін. Проте, незважаючи на велику кількість досліджень із тематики, проблема ефективної професійної підготовки філологів залишається актуальною дотепер.

Метою статті є розширення структури професійної компетентності майбутнього філолога у закладі вищої освіти за умов онлайн-освіти, зокрема виокремлення soft skills, необхідних для здійснення подальшої успішної професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. У філософській, психологічній і педагогічній літературі існує

велика кількість підходів до визначення поняття «компетентність», що неоднаково розкривають сутність терміна.

В іншомовних словниках слово «компетентність» має різні відтінки: у Cambridge Dictionary його визначають як «здатність досконало виконувати певну діяльність» [15] (пер. з англ.); словник Merriam Webster розглядає «компетентність» із погляду «знань, що дають змогу людині розуміти та розмовляти певною мовою» [16] (пер. з англ.); французький словник Larousse пропонує дефініцію «загальноприйняті уміння у певній предметній галузі, що базуються на знаннях, якими володіє індивід, і можуть бути оцінені» [17] (пер. з фр.).

Тим не менш, науковець М. Малдер (M. Mulder) зазначає, що концепція «компетентності» існувала впродовж усієї історії людства. З найдавніших часів особистість прагнула до самовдосконалення, набуття певних знань, умінь і навичок, які допоможуть їй самостійно вирішувати практичні професійні та наукові проблеми. У своїй роботі автор наводить приклад немовляти, котре навчається ходити та розмовляти задля того, аби самостійно виконувати певні функції, тобто стати компетентним [11].

У сучасному світі поняття «компетентність» набуло інституційного характеру, наприклад, згідно з Європейською Рамкою Кваліфікацій компетентність розглядається як «здатність використовувати знання, навички й особистісні, соціальні і/чи методологічні вміння у професійних чи навчальних ситуаціях із метою професійного й особистісного розвитку» (пер. з англ.). У Законі України «Про вищу освіту» поняття «компетентність» трактується як «здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей» [1]. Таким чином, основні принципи компетентнісного підходу можуть бути імplementовані у стандартах вищої освіти, зокрема в освітніх програмах.

Щодо поняття «професійна компетентність», то розуміємо його як сукупність теоретичних і практичних знань, умінь і навичок, які забезпечують готовність індивіда до здійснення професійної діяльності. На нашу думку, ця готовність полягає не лише у володінні фактичними знаннями, але й у здатності фахівця критично та творчо мислити, працювати в колективі, виробляти та приймати рішення тощо, тобто володіти необхідними у XXI столітті soft skills. Поняття «гнучкі (м'які) навички» (soft skills) є відносно новим у науковій літературі (К. Коваль, В. Ковальчук, Х. Чен (H. Chen), Т. Кауц (T. Kautz) та ін.), тож науковці досі полемізують із приводу його визна-

чення. На основі робіт із цього питання та нормативних документів можемо стверджувати, що soft skills – це комплекс навичок, які забезпечують ефективність і затребуваність фахівця у різних видах діяльності на сучасному ринку праці. До таких навичок можемо віднести здатність до комунікації, тайм-менеджменту, критичного та креативного мислення тощо.

З метою дослідження наявності soft skills у затвердженому переліку професійних знань, умінь і навичок нами проведено аналіз нормативно-правової бази щодо підготовки майбутніх філологів, що регламентується Законом України «Про вищу освіту» (поточна редакція – від 25 вересня 2020 р.) [1] та Стандартом вищої освіти за спеціальністю 035 «Філологія» галузі знань 03 «Гуманітарні науки» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (Наказ МОН України № 869 від 20 червня 2019 р.) [2] / для другого (магістерського) рівня вищої освіти (Наказ МОН України № 871 від 20 червня 2019 р.) [3].

Освітній стандарт передбачає набуття випускниками таких компетентностей:

– *інтегральної* (узагальнений опис кваліфікації, що виражає її основні компетентні характеристики щодо професійної діяльності та/або навчання),

– *загальних* (універсальні компетентності, які не залежать від предметної сфери, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача вищої освіти в різних галузях і для його особистісного розвитку),

– *спеціальних* (фахових, предметних) (компетентності, актуальні для конкретної предметної сфери, які є важливими для успішної професійної діяльності за певною спеціальністю на певному рівні НРК) [4].

Працюючи з переліком загальних компетентностей, зазначених у стандарті, ми звернули увагу на відсутність конкретного переліку soft-skills, необхідних для професіонала. Натомість «здатність спілкуватися державною мовою» та «здатність проведення досліджень на належному рівні» прирівнюються до «здатності працювати у команді» та «здатності бути критичним і самокритичним». Таким чином, вважаємо за потрібне виокремити перелік необхідних навичок, що у сукупності є необхідними для професійної діяльності soft skills.

З метою об'єктивного вирішення цієї проблеми нами було проведено анонімне опитування, у якому брали участь 125 респондентів, котрі мають вищу освіту за спеціальністю «Філологія» та працюють у цій сфері (студенти другого (магістерського) рівня вищої освіти, вчителі-практики, викладачі тощо). Учасникам було запропоновано оцінити (від 1 до 5) ступінь важливості вказаних компетентностей для здійснення їхньої власної професійної діяльності. Як основу для створення опитування було використано «Стандарт вищої освіти за спеціальністю 035 «Філологія» галузі знань 03 «Гуманітарні науки» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти». За результатами дослідження не виявилось компетентностей, які

Таблиця 1

Рейтинг компетентностей філолога

Перелік основних компетентностей філолога	Кількість максимальних оцінок
Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій	85
Зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності та досягнення суспільства	82
Здатність спілкуватися іноземною мовою	82
Здатність вільно, гнучко й ефективно використовувати мову, що вивчається, в усній і письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і регістрах спілкування	82
Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово	77
Здатність працювати в команді й автономно	74
Здатність до пошуку, опрацювання й аналізу інформації з різних джерел	72
Реалізувати свої права й обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства	69
Здатність генерувати нові ідеї (креативність)	60
Здатність бути критичним і самокритичним	58
Здатність до надання консультацій із дотримання норм літературної мови та культури мовлення	49
Здатність до організації ділової комунікації	48
Здатність використовувати у професійній діяльності знання про мову як особливу знакову систему, її природу, функції, рівні	47
Здатність спілкуватися із представниками інших професійних груп	35
Здатність використовувати у професійній діяльності знання з теорії та історії англійської мови	34

би були абсолютно неважливими для філологів у їхній професійній діяльності, водночас не усі компетентності отримали максимальну оцінку.

Як видно з таблиці, вирішальними, на думку філологів, є: «навички використання інформаційних і комунікаційних технологій» (85), «збереження та примноження моральних, наукових і культурних цінностей суспільства» (82), «здатність спілкуватися іноземною мовою» (82), «здатність вільно, ефективно та гнучко використовувати мову, що вивчається, в усній і письмовій формі» (82) та ін.

Отже, проведене дослідження довело, що у своїй професійній діяльності респонденти досі орієнтуються на базові знання та цінності, натомість важливі у XXI столітті *soft skills* відходять на задній план. Така ситуація може бути зумовлена низкою факторів: відсутністю системи підвищення кваліфікації філологів, застарілими традиційними цінностями (зауважимо, що 26% респондентів закінчили заклади освіти більше 25 років тому), елементарним небажанням відповідати викликам сьогодення тощо. Позитивним аспектом є те, що «навички використання інформаційних і комунікаційних технологій» знаходяться на вершині рейтингу, що свідчить про чітке розуміння важливості останніх для професіонала.

Проаналізувавши нормативні документи, відповіді опитаних і власний невеликий досвід роботи у цій сфері, ми виділили власний перелік професійно значущих *soft skills* філолога (див. рис. 1).

Рис. 1. Перелік професійно значущих *soft skills* філолога

Як видно зі схеми, нами виділено **чотири блоки *soft skills***:

– **комунікативні** (здатність вислухати співрозмовника; здатність переконувати й аргументувати свою позицію; здатність вести перемовини; здатність виступати медіатором; здатність до публічних виступів; здатність працювати в команді; здатність орієнтуватися на вимоги ринку праці);

– **саморегулятивні** (здатність управляти емоціями та стресом; здатність до планування власної траєкторії професійного розвитку; здатність до тайм-менеджменту; здатність до рефлексії; здатність до швидкого відновлення працездатності після стресу; здатність до проявів ініціативності та наполегливості; здатність ефективно використовувати зворотній зв'язок);

– **когнітивні** (здатність до системного, креативного, критичного, структурного та логічного мислення; здатність до пошуку й аналізу інформації; здатність виробляти та приймати рішення; здатність декодувати вербальні та невербальні сигнали),

– **управлінські** (здатність до ситуативного керівництва та лідерства; здатність здійснювати наставництво (коучинг, менторинг); здатність контролювати реалізацію колективних завдань).

Поєднання онлайн і оффлайн формату, наприклад, **перевернутого навчання**, що передбачає поєднання елементу самостійної й аудиторної роботи, є надзвичайно ефективним для формування *soft skills*. На етапі *самостійної роботи* у студентів формуються навички тайм-менеджменту, рефлексії, планування власної професійної траєкторії тощо, а на етапі *аудиторної роботи* – навички роботи в команді, бути лідером, аргументувати свою позицію тощо. Таке гармонійне поєднання дозволяє успішно сформувати необхідні для майбутнього професіонала *soft skills*.

Висновки. Отже проведена наукова розвідка доводить, що саме «гнучкі навички» (*soft-skills*) є ядром професійної компетентності філолога, оскільки за сучасних соціально-економічних умов, зокрема в онлайн середовищі, молоді фахівці, котрі отримали вищу мовну освіту, повинні бути готовими до прийняття професійних і швидких рішень у різних ситуаціях та ефективно оперувати набутими знаннями у власній діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII. Поточна редакція – 26 лютого 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556>.
2. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 03 Гуманітарні науки, спеціальність 035 «Філологія» / МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovometodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini>.
3. Стандарт вищої освіти України: другий (магістерський) рівень, галузь знань 03 Гуманітарні науки, спеціальність 035 Філологія / МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovometodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini>.
4. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти / МОН України, 2020. 39 с.
5. Коваль К.О. Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 2. С. 162–167.
6. Професійна освіта : словник : навчальний посібник / уклад. С.У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н.Г. Ничкало. Київ : Вища школа, 2000. 380 с.
7. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. Москва : «Когито-Центр», 2002. 400 с.
8. Arbaugh J, Godfrey M.R., Johnson M., Pollack B.L., Niendorf B., Wresch W. Research in online and blended learning in the business disciplines: Key

findings and possible future directions. *The Internet and Higher Education*. 2009. Vol. 12. P. 71–87.

9. Chen, H., Baptista Nunes, M., Ragsdell, G., & An, X. Extrinsic and intrinsic motivation for experience grounded soft skills sharing in Chinese software organizations. *Journal of Knowledge Management*. № 22 (2). 2018. P. 478–498.

10. Heckman J.J., Kautz T. Hard evidence on soft skills. *Labour Economics*. 2012. Vol. 19 (4). P. 451–456.

11. Mulder M. Conceptions of Professional Competence. *International Handbook of Research in Professional and Practice-based Learning*. 2014. P. 107–137.

12. Rosenberg M.J. E-Learning: Strategies for Delivering Knowledge in the Digital Age, 2001. New York : McGraw-Hill Companies, Inc. 343 p.

13. Smart Technology based Education and Training. Smart Digital Futures. Amsterdam : IOS Press BV, 2014.

14. Talavera, E.R., Perez-Gonzalez, J.C. Training in Socio-Emotional Skills through On-Site Training. *European Journal of Vocational Training*. 2007. Vol. 40 (1). P. 83–102.

15. Cambridge international dictionary of English. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. URL: <https://dictionary.cambridge.org>.

16. Merriam-Webster's Collegiate Dictionary. Springfield: Merriam-Webster, 2003. URL: <https://www.merriam-webster.com/>.

17. Dictionnaire de français Larousse. Paris : Éditions Larousse, 2012. 512 p.